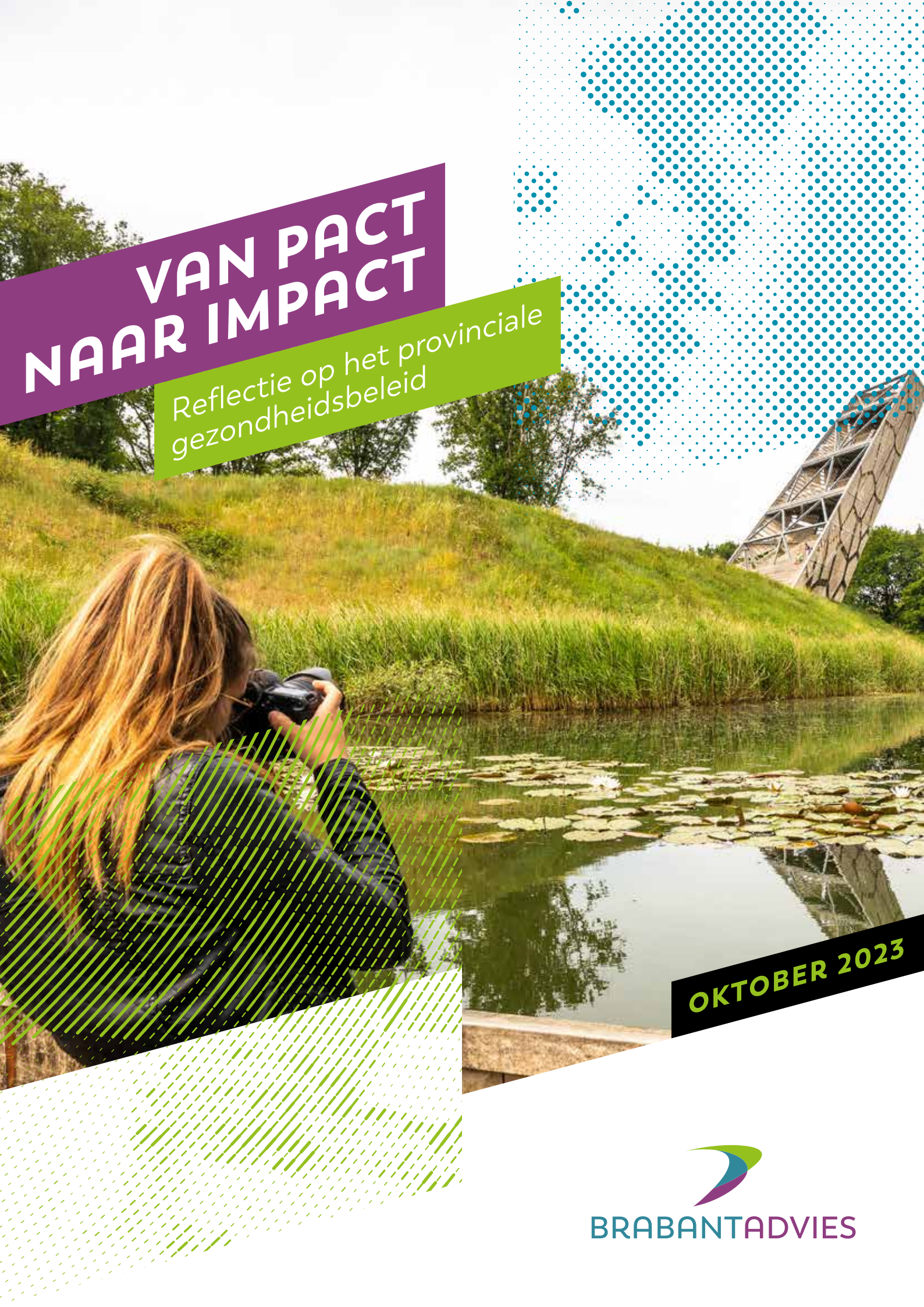

VAN PACT NAAR IMPACT

Reflectie op het provinciale
gezondheidsbeleid

OKTOBER 2023

INHOUD

INLEIDING.....	3
REFLECTIE OP PROVINCIAAL GEZONDHEIDSBELEID	5
Een start met het realiseren van een gezonder Brabant is gemaakt	5
De gezondheidsstatus van Brabanders kent aanzienlijke knelpunten	5
Van pact naar impact: zet een stap vooruit voor een trendbreuk.....	5
AANBEVELINGEN VOOR PROCES EN RANDVOORWAARDEN.....	6
Organiseer een gestructureerde en doeltreffende provinciale aanpak	6
'Health in All Policies' vraagt om extra stappen	6
Vul de samenwerking met partijen structureel in.....	7
AANBEVELINGEN VOOR AANSCHERPING VAN DE KOERS	8
1. Gezondheidswinst via realisatie van een (steeds) gezonde(re) leefomgeving	8
2. Van zorg naar gezondheid: inzet op collectieve preventie en transitie van het zorgsysteem.....	11
3. Trendbreuk in zicht? Belang van monitoring, duiding van data en gezamenlijk leren	14
TOT SLOT	14
BIJLAGE I	15
Richting geven aan verandering.....	15
BIJLAGE II	16
Hoe maak jij van gezondheid de rode draad in regionaal beleid en uitvoering?	16
BIJLAGE III	17
Brabantse milieukwaliteit.....	17

COLOFON

Ontwerp/opmaak: Ontverpia Concept & Vorm

Fotografie: VisitBrabant

CONTACT

BrabantAdvies

Brabantlaan 3

5216 TV 's-Hertogenbosch

073-3030286

info@brabantadvies.com

www.brabantadvies.com

INLEIDING

De provincie Noord-Brabant heeft de ambitieuze doelstelling om voor iedere Brabander 3 gezonde levensjaren erbij te bewerkstelligen tegen 2030. De gezondheid van Brabanders kent echter aanzienlijke knelpunten - een probleem met een multifactorieel karakter. Dit vereist een 'Health in All Policies'-aanpak: inzet op zoveel mogelijk facetten van gezondheidsbescherming en -bevordering tegelijkertijd. Tegelijkertijd is een duidelijke probleemeigenaar binnen het Brabants bestuur gewenst. Ook zijn gezondheid en welzijn zachte waarden in het (provinciale) beleid waar men niet direct op afgerekend wordt. Ondanks goede intenties en initiatieven verloopt het bevorderen van de gezondheid en het verkleinen van gezondheidsverschillen daarom stroef. De Provinciale Raad Gezondheid (PRG) pleit voor een 'nieuw normaal' waarin positieve gezondheid sturend wordt voor beleid en uitvoering.

"De gezondheid van een gemeenschap is een haast onfeilbare maatstaf voor haar moraliteit."

(naar James Martineau, 1805-1900)

Gezondheid kreeg in Noord-Brabant in 2021 voor het eerst een eigen horizontaal Beleidskader, gevolgd door de Uitvoeringsagenda Gezondheid 2022-2023. Hiermee zette de provincie Noord-Brabant een belangrijke stap richting het expliciteren, bundelen en versterken van de inzet op positieve gezondheid. De PRG publiceerde in aanloop naar het Beleidskader het advies 'Een gezond Brabant voor iedereen'. De oplevering van het advies vormde wat de PRG betreft geen eindpunt, maar een startpunt voor verdere uitwerking, dialoog en advisering. We geven daar nu, als onderdeel van een lerende aanpak zoals opgenomen in ons Werkplan 2023, invulling aan met een reflectie op de uitvoering van het Brabantse gezondheidsbeleid. Daarvoor benutten we naast de expertise van de PRG-raadsleden en recente rapporten van diverse partijen ook inspiratie die de Provinciale Raad voor de Leefomgeving en SER Brabant meegaven in een interactieve sessie (Bijlage I) en input die we ophaalden bij bezoekers van de Dag van de Gezondheid (Bijlage II).

Drie rollen voor de provincie waarin zij toegevoegde waarde kan leveren en kan bijdragen aan de ambitie van drie gezonde levensjaren erbij in 2030.

- 1. Leefomgeving:** stimuleren van continue verbetering van milieukwaliteit; inzetten op het dichterbij brengen van gezondheidkundige advieswaarden; optimaal benutten van de mogelijkheden die het omgevingsbeleid biedt voor het bevorderen van positieve gezondheid.
- 2. Van zorg naar gezondheid:** bijdragen aan de transitie van het gezondheidssysteem: vanuit alle beleidsdomeinen voorzien in randvoorwaarden voor preventie; innovatie van het zorgsysteem en zorgvoorzieningen stimuleren; integraal en collectief maatwerk voor hotspots en kwetsbare groepen faciliteren.
- 3. Visie, leiderschap, maatwerk en kennisopbouw:** tonen van richtinggevend, inspirerend en verbindend leiderschap; een lange adem hebben t.b.v. een inzet over bestuursperiodes heen; organiseren van kennisopbouw en delen en opschalen van 'best practices'.

BrabantAdvies 2021

We maken in dit advies inzichtelijk dat de inzet op gezondheid onverminderd urgent is en geven aan hoe de provincie haar potentieel intensiever kan benutten om meer impact op een gezond Brabant te bereiken. We schetsen vervolgens vanuit verschillende invalshoeken (inhoudelijk, strategisch en operationeel) op welke wijze de provincie kan bijdragen aan de benodigde trendbreuk in de gezondheidstoestand van Brabanders. Daarbij grijpen we terug op de drie rollen die we in 'Een gezond Brabant voor iedereen' centraal stelden (zie kader). In de zijlijn van dit advies geven we achtergrondinformatie en concrete handreikingen voor de nieuwe Uitvoeringsagenda Gezondheid weer.

REFLECTIE OP HET PROVINCIALE GEZONDHEIDSBELEID

Een start met het realiseren van een gezonder Brabant is gemaakt

Het Beleidskader en de Uitvoeringsagenda Gezondheid expliciteren de rol die de provincie voor zichzelf weggelegd ziet in het bewerkstelligen van gezondheidswinst. Via 'meekoppelkansen' in de begrotingsprogramma's is gezondheid verankerd als onderdeel van breder provinciaal beleid.

Via de Dag van de Gezondheid, evenals de doorstart van De Gezonde Brabander en de aansluiting bij het platform <https://www.1sociaaldomein.nl>, is ook een begin gemaakt met de rol die de provincie buiten de eigen muren heeft in netwerk-opbouw, kennisdeling en inspiratie.

De ambitie 'Drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander in 2030' als stip op de horizon illustreert bovendien het bewustzijn van de noodzaak en de intentie om gezondheidswinst te bewerkstelligen.

De gezondheidsstatus van Brabanders kent aanzienlijke knelpunten

We zien de gezondheid van Brabanders eerder verslechteren dan verbeteren. Knelpunten zoals overgewicht en mentale gezondheidsproblemen nemen toe, evenals gezondheidsverschillen tussen groepen inwoners. Het aandeel Brabanders dat de eigen gezondheid als goed of zeer goed ervaart, daalt (GGD 2023). De toenemende vergrijzing zorgt ondertussen voor een steeds groter aandeel kwetsbare inwoners en druk op het zorgsysteem. Een trendbreuk is dus dringend nodig. Dit terwijl gezondheid als belangrijkste factor voor de ervaren brede welvaart wordt aangeduid. Voor de jongere generatie geldt dat nog meer dan voor de middelbare en oudere generatie (Het PON & Telos 2023). Het is relevant om de belangrijke plaats die gezondheid als kernwaarde inneemt in de beleavingswereld van Brabanders te onderkennen.

Ook maken Brabanders zich zorgen over de toenemende urgentie van kwesties die een directe of indirecte impact hebben op hun gezondheid, zoals de leefomgevingskwaliteit, klimaatverandering, bestaanszekerheid en betaalbaarheid en toegankelijkheid van zorgvoorzieningen (GGD 2023). De provincie heeft hierin vanuit haar maatschappelijke verantwoordelijkheid een taak te vervullen.

Van pact naar impact: zet een stap vooruit voor een trendbreuk

Om een trendbreuk te realiseren is een brede en integrale benadering van gezondheid cruciaal. Dat betekent dat het thema dwars door alle provinciale opgaven heen loopt. Dit maakt werken aan gezondheid complex, en biedt tegelijkertijd volop kansen voor de provincie om bij te dragen aan een gezonder Brabant. Inzet op zoveel mogelijk aspecten van gezondheidsbescherming en -bevordering tegelijk is daarbij het meest effectief.

Intensivering van het gezondheidsbeleid, een goed doordachte integrale aanpak en nauwere aansluiting bij de uitvoeringspraktijk zijn nodig om de uitvoeringskracht en impact te vergroten. Op basis van het gestarte beleid en de uitvoeringspraktijk die in het kader van het gezondheidsbeleid de afgelopen jaren vorm kreeg, geven we de volgende aanbevelingen mee.

ACHTERGROND

Gezondheidsknelpunten in Brabant

- De helft van de Brabanders heeft overgewicht en 15% obesitas. Onder jongeren gaat het om respectievelijk een kwart en 7%. Mensen met overgewicht bewegen minder en scoren ongunstiger op alle dimensies van positieve gezondheid (GGD 2022, CBS 2023).
- De mentale gezondheid van Brabanders en met name jongvolwassenen verslechtert. Een toenemend aantal inwoners voelt zich eenzaam of heeft een hoog risico op een angststoornis of depressie. Bijna de helft van de Brabanders is bekend met zulke klachten (GGD 2023, Tranzo 2023).
- De toenemende vergrijzing gaat gepaard met een stijgend aantal alleenwonenden en groeiende kwetsbaarheid. Een kwart van de ouderen heeft een verminderde regie over het eigen leven, complexe problematiek en een zorgbehoefte (GGD 2022).

ACHTERGROND

Klimaatverandering

De WHO ziet klimaatverandering als de grootste bedreiging voor de volksgezondheid van deze eeuw (WHO 2021). Gezondheidseffecten zijn direct (hittestress, natuurbranden, wateroverlast, blootstelling aan allergenen en uv-straling) en indirect (verminderde luchtkwaliteit en biodiversiteit, hogere energiekosten, lagere voedselopbrengsten en (drink)waterbeschikbaarheid, verspreiding van infectieziekten via zoönosen, water en voedsel, migratie en conflicten) (VTV 2020, KNAW 2023).

ACHTERGROND

Bestaanszekerheid

Hoewel Noord-Brabant relatief goed scoort t.o.v. andere provincies waar het gaat om inkomen, arbeidsparticipatie en werkloosheid (Regionale Monitor Brede Welvaart 2021), zijn opleidingsniveau en arbeidsmarktaandeel in steden (BrabantScan) en aantasting van de koopkracht door de gestegen inflatie en sterke toename van de energiekosten aandachtspunten. Het aandeel Brabanders dat moeite heeft met rondkomen, groeide voor het eerst sinds jaren weer tot 1 op de 5 inwoners (GGD 2023).

AANBEVELINGEN VOOR PROCES EN RANDVOORWAARDEN

Organiseer een gestructureerde en doeltreffende provinciale aanpak

‘Drie gezonde levensjaren erbij voor iedere Brabander in 2030’ is een mooie ambitie, die helpt om de neuzen de goede richting op te krijgen. De doelstelling is echter ook abstract, de praktijk blijkt weerbarstig en de urgentie neemt toe. Om een trendbreuk te kunnen realiseren, is het nodig om te sturen op specifiekere doelstellingen en beleidsinzet gedurende een langere periode te borgen. Denk bijvoorbeeld aan het aandeel inwoners dat woont in een omgeving die voldoet aan gezondheidkundige richtwaarden voor luchtkwaliteit of op loopafstand van toegankelijke groene ruimte. Resultaatverplichtingen koppelen aan de doelstellingen vermijdt vrijblijvendheid. Het laat zien dat de provincie prioriteit geeft aan het realiseren van gezondheidswinst, hoe ze daar vanuit haar verschillende rollen aan bijdraagt, welke middelen ze daarvoor inzet, en stelt in staat om beleidsuitvoering en de effectiviteit daarvan te monitoren.

Differentieer de inzet waar nodig o.b.v. lokale of regionale problematiek (qua gezondheid maar ook wat betreft verschriving van het voorzieningenniveau) en specifieke groepen inwoners. Brabanders met een lage opleiding en/of laag inkomen, inwoners met een migratieachtergrond, jongeren en ouderen behoeven nadrukkelijke aandacht gezien de kwetsbaarheid van en knelpunten in hun gezondheidstoestand en de toename van gezondheidsverschillen.

‘Health in All Policies’ vraagt om extra stappen

De meekoppelkansen in de provinciale begrotingsprogramma’s zijn een start voor het creëren van bewustzijn dat vanuit veel thema’s aan gezondheid moet worden bijgedragen, maar voor een daadwerkelijke Health in All Policies-aanpak is een doorontwikkeling hiervan nodig. Maak van de provinciale gezondheidsdoelstellingen een centraal en minder vrijblijvend uitgangspunt waarop de begrotingsprogramma’s met passende acties en maatregelen maximaal dienen aan te sluiten (zie ook ons ‘Advies Gezondheidsinformatieknooppunt (GIK)’, [BrabantAdvies 2023](#)), en borg procesmatig dat het gezondheidsbelang tijdig wordt meegewogen bij provinciale besluiten. Dit geldt overigens niet alleen voor de ruimtelijke beleidsagenda maar ook voor de economische agenda.

Hoewel gezondheid in één portefeuille is ondergebracht, is het realiseren van de gezondheidsambities uit het Bestuursakkoord 2023-2027 een collectieve verantwoordelijkheid van de Gedeputeerde Staten. We roepen daarom op tot het organiseren van eigenaarschap en het nadrukkelijk uitdragen en bewaken van de gezondheidsambities en bijbehorende beleidsuitvoering in het provinciale bestuur.

HANDREIKING

Een accommoderende bestuursstijl

De Manifestpartners roepen in het kader van de ontwikkeling van stedelijk en landelijk gebied al op tot een accommoderende bestuursstijl die helderheid, duidelijke grenzen en procedures en gunstige voorwaarden schept waarbinnen de uitvoering gerealiseerd wordt en die aan betrokken partijen ruimte, middelen en flexibiliteit biedt om doelen in samenhang en tijdig te realiseren ([Manifestpartners 2023](#)). Ook voor het provinciale gezondheidsbeleid is deze oproep van toepassing.

Vul de samenwerking met partijen structureel in

Om een trendbreuk te realiseren in het gezondheidsdomein, zijn vaker andere partijen dan de provincie primair aan zet. Breng daar waar opportuun andere partijen in positie. Ontwikkel samen met de relevante spelers een uitvoeringsstrategie, gebruikmakend van gebieds- en praktijkkennis van uitvoerende en lokale en regionale partijen. Benut daarbij ook actief het Brabants kennispotentieel: de Tranzo academische werkplaatsen, Avans lectoraten, Fontys Centre of Expertise Health en de TU/e, WUR, UU, UMC Utrecht (EWUU) alliantie. Het invullen van partnerschap, het opbouwen van netwerken en een lerende aanpak o.b.v. reflexieve monitoring vraagt om een veel structurelere invulling. We verwijzen hierbij ook naar de aanbevelingen om kennis, organisatiekracht en capaciteit te delen (juist ook richting kleine gemeenten), samen te werken vanuit de inhoud, regionale verbanden tegen het licht te houden en daar aan de slag te gaan waar energie zit uit 'Visie, lef en partnerschap in tijden van grote opgaven. Een slijpsteen voor toekomstbestendig besturen' ([BrabantAdvies 2023](#)).

ACHTERGROND

De Gezonde Brabander

Via de Brabant Health Deal en later De Gezonde Brabander werd al een begin gemaakt met het samenbrengen van beleidsdomeinen, uitvoerende partijen en kennispartners en het ontsluiten en verspreiden van data en goede voorbeelden. Afgelopen bestuursperiode viel deze samenwerking stil. Met deze samenwerking had de provincie een middel in handen om haar toegevoegde waarde en het samenspel en de kennisdeling met en tussen een aantal steden en andere partijen vorm te geven. Het is noodzakelijk om de lessen op basis van de evaluatie van de Gezonde Brabander te vertalen in de doorstart van deze alliantie. Daarbij zien we een grote meerwaarde in de verbinding van het fysieke met het sociale domein én pleiten we ervoor om het partnerschap in te vullen in samenwerking met de bestaande regionale structuren, zodat ook kleinere gemeenten betrokken kunnen zijn.

AANBEVELINGEN VOOR AANSCHERPING VAN DE KOERS

1. Gezondheidswinst via realisatie van een (steeds) gezonde(re) leefomgeving

Een schone, gezonde en duurzame leefomgeving is onlangs door de Verenigde Naties erkend als mensenrecht. De actuele ontwikkelingen rondom Tata Steel en Chemours laten zien dat inwoners dat recht ook opeisen als de overheid onvoldoende voorziet in een adequate bescherming van hun gezondheid.

De steeds intensievere benutting van ruimte leidt ook in Brabant tot de nodige uitdagingen bij het realiseren van een gezonde leefomgeving. Economische groei heeft meer bestedingsruimte en duurzame innovatieve oplossingen gebracht, maar ook geresulteerd in een grotere druk op groene ruimte, meer emissies van stikstof en chemische verontreiniging, grotere verkeersonveiligheid en een toename in behoefte aan voorzieningen. Tegelijkertijd bieden de huidige opgaven in de leefomgeving óók niet te missen kansen voor provinciaal gezondheidsbeleid. Het nieuwe omgevingsbeleid schept momentum om samen met lokale en regionale partijen de inrichting van een gezonde leefomgeving te concretiseren en gelijke kansen op gezondheid en brede welvaart voor alle inwoners te creëren.

Verbeteren van milieukwaliteit

In 'Een gezond Brabant voor iedereen' en 'Van stevige ambities naar een samenhangende aanpak' (BrabantAdvies 2022) vroegen we al aandacht voor het handhaven van milieunormen én het hanteren van een verbeterfilosofie t.a.v. de milieukwaliteit. De inzet op milieukwaliteit blijft onverminderd nodig om de gezondheid van Brabanders te beschermen.

De basis is niet op orde

De Brabantse milieukwaliteit is ondermaats. Diverse instanties luidden hierover recent de noodklok (zie Bijlage III). Schone lucht, water, bodem en kwantiteit en kwaliteit van natuur en biodiversiteit zijn cruciale gezondheidsdeterminanten, waarvoor de provincie primair verantwoordelijkheid draagt maar tekort blijkt te schieten in het nakomen van haar verplichtingen. Overal in Brabant is de blootstelling aan luchtverontreiniging bijvoorbeeld hoger dan de WHO advieswaarden (EEA) en grond- en oppervlaktewaterkwaliteit voldoet niet overal aan de wettelijke eisen (Provincie Noord-Brabant 2023). De Onderzoeksraad voor Veiligheid stelde vast dat voldoende bescherming van omwonenden van industrie tegen schadelijke emissies niet vanzelfsprekend is (OvV 2023).

Het adequaat invullen van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) is cruciaal om het vertrouwen van burgers in de bescherming van hun gezondheid te herstellen. Tegelijkertijd moeten de effecten van beleid voor de uitvoeringspraktijk van de omgevingsdiensten en de gemeenten beter inzichtelijk worden gemaakt. Zeker in het licht van de ervaren capaciteitsdruk bij deze partijen. Samen spel met omgevingsdiensten, gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders, private en maatschappelijke partijen en inwoners is essentieel bij het bewaken van de milieukwaliteit.

Werk proactief aan 'steeds beter'

Een proactieve aanpak in het omgevingsbeleid en VTH beleid, gericht op activiteiten die milieu- en gezondheidsrisico's met zich meebrengen, kan de verbeterfilosofie kracht bijzetten. Casussen omtrent milieuverspreiding van zorgwekkende

ACHTERGROND

Kwaliteit van de leefomgeving

De Monitor NOVI laat zien dat veel zaken in Nederland goed gaan, maar ook dat er met de kwaliteit van de leefomgeving hardnekkige problemen zijn. De doelen van de NOVI worden hier niet gehaald. Dergelijke problemen zijn ontstaan doordat er bij veel ruimtelijke en economische ontwikkelingen jarenlang niet genoeg rekening is gehouden met de duurzame houdbaarheid van de kwaliteit van de leefomgeving. En dat op verschillende fronten tegelijk (PBL 2022).

HANDREIKING

Steeds betere milieukwaliteit

Goede voorbeelden van invulling van de verbeterfilosofie zijn het tijdelijk moratorium voor geitenhouderijen in Brabant en het voornemen om een 'Brabantse actieagenda zoönosen' op te stellen. Andere suggesties zijn bijv.:

- Koppel nadrukkelijk gezondheidsdoelen en uitvoeringsplannen (voor stad én platteland) aan het Schone Lucht Akkoord (Longfonds, Hartstichting, KWF 2023).
- Stimuleer gemeenten om de WHO advieswaarden voor geluid en luchtkwaliteit te hanteren, analoog aan de provinciale ambitie en vooruitlopend op Europese wetgeving (Gezondheidsraad 2016).
- Versoepel of vernieuw regelgeving rond energie of wonen t.b.v. nieuwe ontwikkelingen zoals waterstof, warmtepompen, vergisten van kunstmest en perk veiligheidsrisico's in (Provincie Utrecht 2020).

stoffen laten zien dat het met enige regelmaat herbeoordelen o.b.v. nieuwe feiten en inzichten en zonodig aanscherpen van vergunningen nodig is om gezondheidsrisico's voor omwonenden van industrie of landbouw te bewaken en verspreiding van schadelijke stoffen en zoönosen in te perken. Ook het hanteren van striktere streefwaarden voor luchtkwaliteit en hinder draagt bijv. bij aan de ambitie omtrent het streven naar 'steeds beter' in het Beleidskader Milieu. Het nieuwe omgevingsbeleid biedt ook mogelijkheden voor maatwerk. Daar waar verschillen de emissies stapelen, kan de provincie het initiatief nemen om samenwerkingsafspraken met uitvoerende partijen en lokale spelers te maken (bijv. via gebiedsarangementen) om tot een aanvaardbaar kwaliteitsniveau te komen en toezicht op naleving te laten plaatsvinden. Deze route is minder afdwingbaar dan via normen en vraagt dus een stevig bestuurlijk commitment. Bied daarnaast ook ruimte aan voorlopers en innovatieve partijen die werk maken van een zo schoon en duurzaam mogelijke bedrijfsvoering.

Kansen van het nieuwe omgevingsbeleid benutten

Het streven naar een steeds gezondere leefomgeving wordt, krachtens de Omgevingswet, uitdrukkelijk benoemd in de Brabantse Omgevingsvisie en in de diverse Beleidskaders en het Ontwikkelperspectief Stedelijk Brabant 2040. Dit zou logischerwijs moeten doorwerken in de uitwerking van de provinciale opgaven rond verstedelijking, wonen, mobiliteit, energie, circulaire economie, klimaat, natuurherstel en het landelijk gebied. Deze opgaven hebben immers grote invloed op de leefomgeving van de toekomst én op gezondheid. In de praktijk wordt het gezondheidspotentieel van omgevingsbeleid echter onvoldoende benut.

“Doordat onze leefomgeving onvoldoende uitnodigt tot gezond gedrag, is een gezonde leefstijl voor veel mensen een te grote uitdaging.”

(Gezondheidsfondsen 2023)

Gezondheid als 'meekoppelend belang' vraagt om uitwerking

De schaarse ruimte brengt ook in het streven naar 'steeds beter' voor gezondheid dilemma's met zich mee die om een scherpere afweging vragen. Kiezen voor kwaliteit betekent beter afwegen hoe ruimte voor productie, type bedrijvigheid, wonen, mobiliteit, voorzieningen, natuur, bodem en water zich tot elkaar verhouden. Gezondheid als 'zachte' waarde legt het nu vaak af tegen andere opgaven die tot economische voordelen leiden, of waarvoor wél wettelijke en/of kwantitatieve doelen gelden (Gezondheidsraad 2022). Zo zien we dat gezondheid bij de uitwerking van het Brabants Programma Landelijk Gebied een plek als 'meekoppelende structurerende keuze' is toebedeeld, maar niet verder wordt uitgewerkt. Daarmee blijft een praktische invulling van deze structurerende keuze op lokaal en regionaal niveau vooralsnog buiten beeld. Via Regionale Omgevingsagenda's en het Ontwikkelperspectief en de 1e uitvoeringsafspraken Stedelijk Brabant 2040 wordt al wel gewerkt aan een meer gebiedsgerichte en integrale doorvertaling en uitwerking van de provinciale en rijksopgaven. Ook daarin zou gezondheid een nog prominentere plek moeten hebben. De inzet op een goed gefundeerd provinciaal afweegkader voor gezondheid in omgevingsbeleid verdient dus aandacht. We ondersteunen het initiatief om hierin met het Louis Bolk Instituut samen stappen te zetten. Toepassing van een generatietoets is daarnaast zinvol om de gezondheidsimpact van (nieuw) beleid voor jonge en toekomstige generaties inzichtelijk te maken. De Young Professionals Brabant werken hier graag aan mee.

ACHTERGROND

Samenhang tussen provinciale opgaven

De provinciale opgaven staan niet los van elkaar én niet los van gezondheid. De 'polycrisis' van klimaatverandering, biodiversiteitsverlies en milieuverontreiniging vraagt bijvoorbeeld om het beter beschermen van de natuur en daarmee ook de humane gezondheid: het 'One Health' principe (EEA 2023). Ook het 'Planetary Health' concept verbindt mondiale milieuveranderingen aan menselijke gezondheid en thema's zoals energievoorziening, vervoer, industrie en voedselproductie (KNAW 2023).

HANDREIKING

Meervoudige waardecreatie

- Benut het openbreken van infrastructuur voor woningbouw en de energietransitie en de herinrichting van het landelijk gebied als kans voor het realiseren van natuur- en biodiversiteitsherstel binnen én buiten natuurgebieden, voedselbossen en volkstuinen, bewegings- en recreatiemogelijkheden, ontmoetingsplekken en verkoeling (RLI 2022, RVS 2023).
- Werk gelijktijdig aan de landbouwtransitie, natuurherstel, milieukwaliteit, voedselveiligheid én gezondheid door in te zetten op een betere bodemkwaliteit en landschappelijke kwaliteit, extensieve veeteelt en natuurinclusieve landbouw, reductie van gebruik van fossiele brandstoffen en gewasbeschermingsmiddelen in de landbouwsector, teelt van voedzamere en duurzamere gewassen, verkorten van ketens en vergoeden van boeren voor diensten zoals productie van hoogwaardig biologisch voedsel, natuurbeheer, biodiversiteitsvergroting en recreatie (VTV 2020, Caring Farmers 2023, Nieuwe oogst 2023, Provincie Utrecht 2020).

Met een nadrukkelijker inzet op een gezonde leefomgeving kan de provincie ook kansen benutten om breder draagvlak te creëren voor de transitieopgaven. In de vaak technocratische discussies rond bijv. de reductie van de stikstofuitstoot komen de gezondheidsimplicaties (bijv. via luchtkwaliteit en biodiversiteit) onvoldoende aan bod. Een gezonde woonomgeving is bovendien een asset voor het aantrekken van personeel in tijden van arbeidsmarktkrapte.

Reik kaders aan en veranker gezondheidsbevordering steviger in beleid

Ondersteun de inrichting van een gezonde leefomgeving door bijv. via het Ruimtelijk Voorstel stevig in te zetten op de aanleg van landschapsparken die als schakelend uitloopgebied tussen stedelijk en landelijk gebied kunnen dienen ([Provincie Noord-Brabant 2023](#)). Help daarnaast gemeenten om kaders te scheppen ([RVS 2023](#)) in samenwerking met GGD'en (zie ook [GGD 2021](#)). Focus daarbij op gezondheidsdeterminanten die dicht bij de belevingswaarde van de Brabander staan (zoals nabijheid en toegankelijkheid van groene ruimte, ontmoetingsmogelijkheden, beweeg- en recreatieaanbod en verkooppunten van verse, gezonde voedingsmiddelen) waardoor zij 'onbewust bekwaam' worden in het maken van gezonde keuzes. Zeker aan nieuwe ruimtevragers op het gebied van wonen en werken kunnen randvoorwaarden worden meegegeven zoals:

- 'Groennormen' voor het vergroten van het aandeel groene ruimte, de afstand tot groen en de kwaliteit van groen in (stedelijke) woonomgevingen, bijv. het richtgetal van 75 m² groen per woning voor nieuwbouwlocaties in de Nota Ruimte, de '3-30-300 regel', een minimum kwaliteitsniveau voor natuur ([RLI 2022](#)) zoals Malmö's 'Green Space Factor' ([GRaBS 2017](#)), het [Haagse puntensysteem](#) voor natuurinclusief bouwen, de nieuwe [landelijke meetlat groen klimaatbestendig bebouwd gebied](#) en het EU-voornemen voor implementatie van een 'No Net Land Take by 2050'-doelstelling.
- Maatstaven voor beweegvriendelijkheid van de omgeving op basis van de [Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving](#), [Planterra maatlat](#)ten of [Physical Activity Environment Policy Index](#).
- Basiseisen voor een adequate sociale infrastructuur in buurten en woonplaatsen, zoals voorschriften voor nabijheid en bereikbaarheid van bepaalde voorzieningen, de beschikbaarheid van plekken met specifieke functies per aantal inwoners of woningen ([RVS 2023](#)) of de 10-minuten stad waarbij voorzieningen zoals boodschappen, sport, buurthuis, onderwijs, etc. op 10 minuten van ieder huis bereikbaar moeten zijn ([Gemeente Utrecht 2021](#)).

HANDREIKING

Gezonde leefomgeving

Een gezonde leefomgeving (i) oefent zo weinig mogelijk druk uit op de gezondheid via blootstelling aan schadelijke factoren (beschermen), (ii) is prettig en aantrekkelijk om in te wonen, werken en recreëren (faciliteren) en (iii) maakt van gezond gedrag de meest gemakkelijke en logische keuze (bevorderen) ([PBL 2016](#), [iPH](#), [TNO](#)). Dit is bijv. als volgt te bewerkstelligen.

- Bevorder de beweegvriendelijkheid. Het percentage Brabanders dat voldoende beweegt neemt af ([GGD 2023](#)). Jongeren en inwoners met een laag inkomen vinden hun buurt niet aantrekkelijk om in te bewegen ([Gezondheidsmonitor](#)) en in veel gemeenten is de aanwezigheid van sportaccommodaties, sport- en speelplekken, recreatief groen en blauw, fiets- en wandelpaden voor verbetering vatbaar ([Atlas leefomgeving 2022](#)).
- Een gezonde voedselomgeving is een basisbehoefte, waar nog geen wettelijke verankering of publieke voorziening voor bestaat ([De Correspondent 2023](#)). Verleid tot gezond en duurzaam consumeren middels (i) beschikbaarheid, informatievoorziening, prijs, promotie en zichtbaarheid van voedselverkooppunten van gezonde voedingsmiddelen, (ii) heersende sociale normen en voedselcultuur, en (iii) voedselrichtlijnen en wetgeving t.a.v. gezonde voeding ([Gezonde Leefomgeving](#), [Fontys CoE Health 2023](#), [VTV 2020](#)). Sluit hiervoor bijvoorbeeld aan bij de [City Deal Gezonde en duurzame voedselomgeving](#).
- Het verkoelend effect van groen en water in bebouwd gebied is op veel plaatsen in Brabant zeer beperkt ([Atlas leefomgeving 2020](#)). 46% van de Brabanders ervaart slaapproblemen door hitte en 26% kan geen verkoelende plekken in de buurt vinden ([GGD 2020](#)). Voor aanpassing aan hitte is de inzet van vele partijen nodig, terwijl niemand er duidelijke verantwoordelijkheid voor heeft. Neem hier een trekkersrol op en organiseer (bestuurlijke) opdrachten, capaciteit en budget om beschikbare kennis en technieken toe te passen ([Biind 2023](#)).

2. Van zorg naar gezondheid: inzet op collectieve preventie en transitie van het zorgsysteem

De grootste publieke gezondheidswinst werd in het verleden behaald middels voorzieningen die nu vanzelfsprekend zijn, zoals schoner drinkwater, riolering, de afname van industriële emissies, voedselveiligheid, vangrails en rotondes, onderwijsmogelijkheden en veiligere werkplekken ([HealthHolland 2021](#)). Met de invoering van de Omgevingswet en de landelijke beweging ‘van zorg naar gezondheid’ staat een gezonde fysieke en sociale leefomgeving als belangrijke randvoorwaarde voor gezondheid opnieuw volop in de aandacht. Een steviger fundament en transitie van de publieke gezondheidszorg zijn daarnaast dringend noodzakelijk ([RVS 2023](#)).

Collectieve preventie als aanpak van gezondheidsverschillen én de druk op de gezondheidszorg

Een meer nadrukkelijke provinciale inzet op collectieve preventie, waarin niet alleen gezondheidsbescherming maar óók -bevordering van belang is, draagt bij aan het oplossen van twee urgente knelpunten.

- i. De impact van gezondheidsachterstanden is groot, op individuen en op de samenleving als geheel. Oorzaken zoals leefstijl en tijdig gebruik van zorg zijn vaak niet een kwestie van willen maar van kunnen en hangen sterk samen met fysieke en sociale omstandigheden ([GGD GHOR 2021](#)). De aanpak van gezondheidsverschillen is cruciaal voor een trendbreuk, maar vormde afgelopen bestuursperiode geen speerpunt voor de provincie.
- ii. Oplopende zorgkosten en een tekort aan zorgpersoneel bedreigen de toegankelijkheid van de geïnstitutionaliseerde gezondheidszorg. Preventie kan bijdragen aan de houdbaarheid van het zorgstelsel, omdat het een positieve invloed kan hebben op zorggebruik en het beslag op schaarse middelen zoals arbeidskrachten.

“De zorg is nu zo ingericht dat we wachten tot de mens patiënt wordt. De arts geeft een pil en snijdt de top van de ijsberg weg, maar daaronder zit een berg van factoren die van de mens een patiënt maakten. Geneeskunde moet over die berg gaan.”

(Oscar Franco, 2023)

De concrete inzet op een gezondheidsbevorderende fysieke en sociale leefomgeving en de aanpak van gezondheidsverschillen is veelal een taak van gemeenten in samenwerking met de GGD'en. Het spanningsveld tussen de veelheid van taken die bij gemeenten en GGD'en terechtkomen en hun beperkte capaciteit en middelen is echter een groot punt van zorg. Het is niet aan de provincie om dit gat dat steeds groter dreigt te worden te vullen. Wel kan de provincie op verschillende manieren en vanuit verschillende invalshoeken bijdragen aan de aanpak van gezondheidsverschillen en de oplopende zorgvraag en -kosten. Naast het stimuleren en realiseren van de inrichting van een gezonde leefomgeving, zoals we hierboven al schetsten, geven we hiervoor de volgende aanbevelingen.

ACHTERGROND

Gezondheidsverschillen

Recente studieresultaten laten opnieuw zien dat er zorgwekkende gezondheidsachterstanden bestaan onder Brabanders met een lage opleiding en/of laag inkomen, inwoners met een migratie-achtergrond, alleenwonenden, jongeren en ouderen. Deze groepen scoren slechter op o.a. roken, bewegen, overgewicht, mentale gezondheid, eenzaamheid, zingeving, eigen regie en hulp van omgeving ([GGD 2023](#), [CBS 2023](#), [Trimbos 2022](#)). Met name mensen met lage SES, kinderen en ouderen blijken baat te hebben bij (stedelijke) groene ruimte ([JRC 2022](#), [Fontys CoE Health 2023](#)).

Kwetsbare mensen wonen veelal in woningen en buurten met een lage woon- en leefkwaliteit en leefbaarheid: slecht geïsoleerde woningen op plekken met meer milieubelasting, een lage kwantiteit en kwaliteit van groen en relatief weinig mogelijkheden voor gezonde leefstijlkeuzes. De verstedelijkingsopgave kan ervoor zorgen dat hun leefomgeving nog verder onder druk komt te staan ([TNO 2023](#), [Atlas Research 2023](#), [JRC 2022](#), [RIVM 2022](#)).

ACHTERGROND

Sociale gezondheid

De leefomgeving draagt in belangrijke mate bij aan het hebben van betekenisvolle relaties, een netwerk en een vangnet. Veel Nederlandse woonwijken ontberen sociale samenhang en zijn onvoldoende toekomstbestendig in het licht van een vergrijpende bevolking en groepen inwoners die kampen met achterstanden in bestaanszekerheid en gezondheid. Voor hen is gelegenheid voor informele ontmoetingen extra belangrijk. Sociaal contact maakt mensen namelijk gezonder, toleranter en kan zorgtekorten opvangen ([RVS 2023](#), [JRC 2023](#)). Dit is ook van belang in verband met afnemende toegankelijkheid van de zorg en beschikbaarheid van mantelzorgers. Sociaal isolement en verdere stijging van de druk op informele zorg liggen hierdoor op de loer ([Regiobeeld Midden Brabant 2023](#), [NVTZ 2023](#)). Bij 10% van de Brabanders is geen hulp van naasten beschikbaar en veel mantelzorgers zijn zwaar belast, met een minder goede (psychische) gezondheid tot gevolg ([Gezondheidsmonitor 2020](#)).

Acteer als partner in het regionale speelveld

Neem als provincie positie in als partner in het regionale speelveld. Aansluiting bij de GGD-regio's is daarvoor een logische route, maar de provincie kan gezondheid eveneens aan de agenda's van de economische en arbeidsmarktregio's verbinden. Bepaal met partijen samen de strategie en toegevoegde waarde. Dat betekent: niet zelf de agenda bepalen, maar lokale en regionale partijen op een zinvolle manier verbinden en ondersteunen en goede initiatieven aanjagen. Vooral bevordering van de kwaliteit van de beleidsuitvoering bij kleinere gemeenten heeft aandacht nodig ([BrabantAdvies 2023](#)), evenals investering in de 'zwakkere' regio's i.p.v. het verder versterken van economische kerngebieden en stedelijke regio's ([Rli 2023](#)). Denk bijv. aan:

- ondersteun waar nodig gemeenten en GGD'en bij het adequaat adresseren van alle aspecten van een gezonde leefomgeving. In het kader van de preventie-, IZA- en GALA-akkoorden en het opstellen van Omgevingsvisies. Een overkoepelende reflectie op de Brabantse Regiobeelden, Regioplannen, GALA-plannen van aanpak en Omgevingsvisies kan gezondheidsknelpunten, hotspots en blinde vlekken in beeld brengen en de toegevoegde waarde van interventies aanduiden;
- ondersteun experimenten om gezondheidsbevordering te stimuleren en faciliteer een lerende aanpak. In de [ZonMW](#) subsidieoproepen voor onderzoek naar gezonde leefomgeving in kwetsbare wijken en het toepassen en borgen van praktijkgerichte kennis over gezonde leefomgeving wordt samenwerking tussen gemeenten, GGD'en en provincie aangemoedigd;
- promoot de aandacht voor gezondheid (in de breedste zin van het woord) in het basis- en middelbaar onderwijs door, met hulp van de GGD'en en JOGG, kennis aan te reiken en initiatieven (zoals het [Smaakcentrum](#) en [Keukenkanjers](#)) te faciliteren. Het wapenen van toekomstige generaties met kennis en vaardigheden over gezondheid zal bijdragen aan de noodzakelijke cultuuromslag.

Focus op hotspots, waar fysieke en sociale problematieken samenkomen

Stel voor specifieke hotspots m.b.t. (stapeling van) gezondheidsknelpunten en leefbaarheid samen met betrokken partijen een collectieve (sub)regionale aanpak op, waarin gerichte interventies t.a.v. ruimtelijke inrichting en sociaal beleid gecombineerd worden. Zoek daarbij meer aansluiting bij burgers en hun leefwereld: doe de juiste dingen voor de juiste mensen. Wat dit betekent, is niet enkel uit data af te leiden. Gebruik daarvoor ook de praktijk- en gebiedskennis van lokale partijen en werk meer samen met inwoners: betrek hun ervaringskennis en mobiliseer gemeenschapskracht ([Het PON & Telos 2023](#), [SCP 2023](#)). Faciliteer, verbind, schaal op en bestendig lokale initiatieven en instrumenten die de trendbreuk en ambitie dichterbij brengen. Verandering begint immers vaak van onderop en daar is al veel beweging op gang gebracht ([BrabantAdvies 2023](#)).

Stimuleer innovatie van het zorgsysteem en beschikbare zorgvoorzieningen

Hoewel de publieke gezondheidszorg bij wet de primaire (coördinerende) taak van gemeenten is, hebben ook provincies een verantwoordelijkheid: via hun toezichthoudende taak op de gemeentelijke financiën, hun opgaven op het vlak van wonen, werk en zorg en hun maatschappelijke verantwoordelijkheid omtrent collectieve preventie. Daarnaast kan de provincie een belangrijke schakelfunctie vervullen tussen gemeenten en het Rijk bij het beter afstemmen van het sociaal-maatschappelijk domein met de publieke gezondheidszorg. Zoek voor de

HANDREIKING

Benutten van gemeenschapskracht

Samenwerking met lokale initiatieven en partijen sluit aan bij de sturingsfilosofie waarbij verschillende schaalniveaus samenwerken aan vernieuwing: lokaal experimenteren, horizontaal afstemmen en verticaal verbinden. Ofwel: lokaal ervaringen opdoen als onderdeel van een leer- en ontwikkelagenda over wijken of gebieden heen en een duidelijke afstemming met andere schaalniveaus over zaken die moeten meebewegen, maar buiten de invloedssfeer van lokale partijen liggen ([Werken aan transitie](#)).

innovatie van het zorgsysteem daarom naar een gerichte aanpak en gepaste rol, zoals sommige provincies (zoals Overijssel en Limburg) al doen. Om hier in Brabant sterker op te acteren, zijn er diverse opties.

Zet in op woonvormen, participatie en informele zorg

Het realiseren van geschikte woonvormen voor alle leeftijdsgroepen en het faciliteren van informele zorg dragen bij aan verlaging van de druk op de zorg (RVS 2023, KAMG 2022, RVS 2023, Movisie 2023, NVTZ 2023). De provincie zet al actief in op het realiseren van voldoende geschikte woonvormen voor ouderen. Weeg bij ruimtelijke ontwikkelingen daarnaast ook de effecten op o.a. mobiliteit, zelfredzaamheid en participatie van ouderen mee (WHO 2023). Ouderen vormen immers een risicogroep voor fysieke, mentale en sociale problemen die bij vroegtijdige interventies nog te beheersen zijn. Ook biedt actieve deelname van gezonde senioren aan de samenleving maatschappelijke voordelen.

Sociale cohesie is van groot belang wanneer inwoners in toenemende mate op elkaar zijn aangewezen voor zorgtaken. Bijna de helft van de Brabanders ervaart echter onvoldoende sociale samenhang in de buurt (Monitor Gezonde Leefomgeving 2022). Faciliteer de organisatie van informele zorg bijv. door te voorzien in een sociale basisinfrastructuur, samen te werken met zorgcoöperaties en burgerinitiatieven en door implementatie van digitale tools te ondersteunen (RVS 2022, RVS 2023, RVS 2023, NVTZ 2023).

Stimuleer technologische innovaties

Technologische innovaties die o.a. 'zorg op afstand' en 'langer zelfstandig thuis wonen' mogelijk maken vinden moeilijk hun weg naar de praktijk. Het is niet alleen vanuit economisch en innovatiebelang belangrijk om nieuwe ontwikkelingen op provinciaal niveau te faciliteren middels publiek-private samenwerkingen (bijv. via de BOM en het BOF), maar ook met het oog op hanteerbaarheid van zorgkosten en de druk op de geïnstitutionaliseerde en informele zorg. Zorg daarnaast voor het faciliteren van experimenten en succesvolle initiatieven, disseminatie van goede voorbeelden en kennisdeling.

Ondersteun de transitie van publieke gezondheidszorg

Een andere kijk op het recht op gezondheidszorg is essentieel om de zorgvraag terug te dringen. Mogelijk is een rol weggelegd voor de provincie in het faciliteren van gemeenten om oneigenlijke zorgvragen te ontmoedigen. Ook publiekscampagnes (i.s.m. GGD'en), gericht op inwoners met een andere culturele achtergrond en lage SES, kunnen bijdragen aan het bijstellen van het beeld van vanzelfsprekendheid van toegang tot zorg en anderzijds zorgen dat deze groepen indien nodig tijdig in aanraking komen met gezondheidszorg.

De provincie is daarnaast een belangrijke partner en kennisverbinder in het multi-actor netwerk rondom innovaties in het zorgsysteem. Denk aan financiering van koploper-projecten, het organiseren van praktijkconferenties en het stimuleren van processen gericht op een meer integrale gezondheidszorg (bijv. via multidisciplinaire eerstelijns gezondheidscentra). Regionale samenwerkingsverbanden tussen preventie-, welzijns-, zorg- en overheidsorganisaties, zoals Welzijn op Recept (WOR), blijken effectief om zorggebruik en -kosten te reduceren en informele zorg te faciliteren (Marc Pomp 2023).

ACHTERGROND

Innovaties in eerste- en tweedelijns zorg

- In De Kazerne in Waalwijk bieden medewerkers en vrijwilligers met en zonder ervaringskennis hulp bij herstel, gezondheid, ontwikkeling en persoonlijke groei. Eigen regie staat daarbij centraal.
- Met de transitie van productie-georiënteerde naar patiëntgerichte zorg sorteerde Bernhoven i.s.m. zorgverzekeraars voor op de steeds verder stijgende zorgkosten en toekomstbestendige zorg voor de regio.
- Coöperatie VGZ en Pantein Zorggroep zetten gezamenlijk de Herstelklinik Pantein op: een voorziening tussen een behandeling thuis en het ziekenhuis in die zich focust op kwetsbare ouderen, waarmee opname in het ziekenhuis voorkomen kan worden.
- Mooi Maasvallei benadert vitaliteit en gezondheid samen met inwoners vanuit een brede blik: leefstijl, leefomgeving, educatie, zelfzorg, inwonersinitiatieven, digitale hulpmiddelen en innovatieve oplossingen.
- Via de integrale geboortezorg-organisaties (igo's) in Helmond, Breda en Roosendaal-Bergen op Zoom ontvangen alle zorgaanbieders gezamenlijk vanuit zorgverzekeraars één bedrag waarmee de geboortezorg in zijn geheel wordt bekostigd.

3. Trendbreuk in zicht? Belang van monitoring, duiding van data en gezamenlijk leren

We stipten in voorgaande passages al het belang aan van richtinggevend, inspirerend en verbindend leiderschap en het hebben van een lange adem t.b.v. een inzet over bestuursperiodes heen. Wat betreft het organiseren van kennis-opbouw en delen en opschalen van 'best practices' lichten we één aspect uit: het verzamelen, ontsluiten en duiden van data. De beschikbaarheid van data is geëxplodeerd. Een schat aan gegevens is beschikbaar bij GGD'en, gemeenten (die ad hoc en versnipperd verschillende typen monitoringsstudies op touw zetten) en andere partijen. Neem daarom het voortouw in coördinatie van monitoringsstudies en structurering en meta-analyse van data. Vanuit de BrOS en de Nationale Monitor Duurzame Gemeenten zijn bijv. al veel data t.a.v. leef-omgevingskwaliteit en brede welvaart beschikbaar. Ook het nieuwe Regiokompas Brede Welvaart dat Het PON & Telos dit najaar lanceert, is in dit opzicht relevant. M.b.v. geodata is daarnaast bijv. de nabijheid van verschillende typen groen en beschikbaarheid van gezond voedsel per locatie in kaart te brengen. Het aligneren en aggregeren van dergelijke data brengt generieke en regionale knelpunten t.a.v. de fysieke en sociale leefomgeving en leefstijl aan het licht. Vul via een ontwikkelagenda samen met partners geconstateerde kennishiaten in.

Monitoringdata zijn tevens van belang voor het identificeren van impactvolle gezondheidsdeterminanten. De meest relevante determinanten voor positieve gezondheid, ziektelast en verloren levensjaren moeten de provinciale aanpak en de initiatieven die voor specifieke regio's en groepen opgezet dienen te worden, sturen. Ook zouden deze determinanten de basis moeten vormen voor het selecteren van betekenisvolle indicatoren voor beleids- en impactmonitoring en voor een systematiek (bijv. aan de hand van het standaard opnemen van een passage daaromtrent in statenvoorstellen) om provinciale besluiten af te toetsen op hun gezondheidsimpact. We verwijzen in dit verband ook naar ons 'Advies Gezondheidsinformatieknooppunt (GIK)' (BrabantAdvies 2023).

TOT SLOT

Een gedegen toepassing van het 'Health in All Policies'-principe vraagt om een fundamentele benadering van gezondheid in beleid en uitvoering. Urgente gezondheidsknelpunten en het grote belang van positieve gezondheid voor het waarborgen van brede welvaart rechtvaardigen een meer nadrukkelijke inzet op een gezonde leefomgeving, de transitie van zorg naar gezondheid en monitoring. Het bestuursakkoord vormt een hoopvol startpunt om de ambities te vertalen naar de nieuwe Uitvoeringsagenda Gezondheid. Mét een structurelere invulling van partnerschap en een lerende aanpak én met de juiste balans van ambities en capaciteit.

ACHTERGROND

Gezondheidsinformatieknooppunt (GIK) (BrabantAdvies 2023)

We pleiten ervoor om te werken vanuit een conceptuele, systematische en lerende aanpak die zorg draagt voor het doorontwikkelen van gezondheids-indicatoren: welke indicatoren geven inzicht in de gezondheidstoestand van de Brabander en welke indicatoren zijn van invloed op de gezondheid van de Brabander? In hoeverre sluiten huidige indicatoren daarop aan en welke lessen leren we van het meten van deze indicatoren? In hoeverre zijn andere indicatoren nodig? Zijn er data voor die indicatoren voorhanden? En wat is de impact van specifieke provinciale interventies op gezondheidswinst?

Het DPSIR (Driver-Pressure-State-Impact-Responses) analysemodel kan helpen bij het bepalen en interpreteren van indicatoren. Het analysemodel laat toe de onderlinge verbanden tussen de indicator en gemeten effecten te bepalen. Door gestructureerd vragen te stellen, kan er tot effect- en beleidsindicatoren geredeneerd worden die bijdragen aan gezondheidswinst (impact).

BIJLAGE I

Richting geven aan verandering

Op 16 mei jl. vond de meet up voor raadsleden plaats in Museum Jan Cunen in Oss. Centrale vraag van de avond was: Hoe geven we samen kleur aan de toekomst van Brabant? Want de huidige tijd vraagt om een nieuwe koers om van richting te veranderen. Hoe benutten we de collectieve denkkraft van onze raden daarin nog beter?

Samenvatting themasessie PRG: Het veelkoppige monster van gezondheidsverschillen

Vertegenwoordigers uit de SER Brabant, PRL en PRG bogen zich gezamenlijk over het 'veelkoppige monster' van gezondheidsverschillen. Sociaaleconomische omstandigheden en de leefomgeving spelen op verschillende manieren een rol in het ontstaan hiervan, terwijl gezondheidsstatus andersom óók invloed heeft op (arbeids)participatie en woonomstandigheden.

De raadsleden waren het direct eens: het multifactoriële karakter van dit complexe probleem leidt er vaak toe dat uiteindelijk niemand zich verantwoordelijk voelt, terwijl een 'Health in All Policies'-aanpak juist vereist is: iedereen moet iets doen! Ook werd al snel duidelijk waar het mis gaat, ondanks goede intenties en initiatieven. Zo is er niet duidelijk één probleemeigenaar en zijn gezondheid en welzijn zachte waarden in het (provinciale) beleid waar men niet direct op afgerekend wordt.

De PRG ziet graag dat gezondheidsbevordering en -bescherming het uitgangspunt vormen bij duurzame gebiedsontwikkeling en de lokale wijkaanpak en dat bestaanszekerheid en maatschappelijke participatie worden bevorderd. Zo komt er ruimte voor het verbeteren van de gezondheid van inwoners met een gezondheidsachterstand.

De vraag aan de andere raden luidde daarom: hoe kunnen wij elkaar nóg meer versterken via samenhang, synergie en effectiviteit?

De raadsleden kwamen tot de conclusie dat als eerste stap gezamenlijk een 'nieuw normaal' geschetst zou moeten worden, waarbij 'positieve gezondheid' sturend wordt voor beleid en uitvoering. Radicale transities, een domein-overstijgende benadering en een lange adem zullen vervolgens nodig zijn om dit nieuwe normaal te bereiken: van curatief naar preventief, van rood naar groen en blauw en van 'growth' naar 'degrowth'. De raadsleden legden bruikbare suggesties op tafel voor interventies in woon-, werk- en schoolomgevingen die kunnen bijdragen aan positieve gezondheid. Zo zouden parkeerplekken plaats moeten maken voor groen en ontmoetingsplekken, is er via ruimtelijke inrichting te werken aan verkeersveiligheid en via schoolontbijt aan voedselonzekerheid, kunnen werknemers baat hebben bij loopbaanbegeleiding en beweegprogramma's en schuilt er grote waarde in een blijvende maatschappelijke betrokkenheid van gepensioneerden. De PRG gaat met deze ideeën aan de slag om de provincie te adviseren hoe zij het verschil kan maken als het gaat om de gezondheid van Brabanders en zal bij de verdere uitwerking zeker opnieuw de interactie met de andere drie raden opzoeken. Want zoveel was wel duidelijk: de raadsleden waren na deze themasessie nog lánɡ niet uitgepraat.

BIJLAGE II

Hoe maak jij van gezondheid de rode draad in regionaal beleid en uitvoering?

Voor de Provinciale Raad Gezondheid (PRG) loopt de bescherming en bevordering van de gezondheid van alle Brabanders als een rode draad door regionaal beleid: van de fysieke tot de sociale leefomgeving, van bestaanszekerheid tot leefbaarheid en van visievorming tot uitvoering.

Op de Dag van de Gezondheid op 30 juni 2023 spande de PRG letterlijk een rode draad: als metafoor én als kapstok waar ruim 80 deelnemers hun ideeën en inzichten aan vastknoopten. Uit deze input en de workshops die BrabantAdvies deze dag organiseerde en bijwoonde, leiden we af wat nodig is om écht gezondheidswinst te boeken in Brabant.

Lef in beleid en bestuur

Inzet op impactvolle gezondheidsdeterminanten verdient structurele en langdurige aandacht en wettelijke ondersteuning. Blijf analyseren hoe gezondheidsbeleid en uitvoering beter ingericht kunnen worden, misschien door het systeem te laten aansluiten op de zwaksten en door gezondheid zwaarder te laten wegen dan economische belangen? Verandering (maar óók behouden wat werkt) en het maken van impopulaire keuzes zijn soms onontkoombaar om stappen te kunnen zetten. En: niet blijven praten, maar dóen!

Aansluiten bij de burger

Door contact te maken met inwoners krijgen we inzicht in wat men nodig heeft en welke aanpak kansrijk is. Betrek ervaringsdeskundigen en sla een brug naar degenen met de grootste gezondheidsachterstanden om de tweedeling in de maatschappij te verkleinen. Daarnaast is specifiek aandacht voor welzijn en bestaanszekerheid van zowel jongere als oudere generaties nodig.

Samenwerken

We moeten integraal samenwerken, over de grenzen van sectoren, bestuurslagen en regio's heen. Met betrokkenheid van alle belanghebbenden én vanuit vertrouwen. Ook werd aandacht gevraagd voor kennisdeling met de andere 11 provincies en tussen kennisinstellingen en beleid en bestuur, vertaling van wetenschappelijke inzichten en praktijkkennis naar concrete toepassingen en handvatten en inzet van studenten als sociaal kapitaal.

Preventie is de sleutel

Gezondheidswinst bereiken we via een groen-blauwe en klimaatadaptieve leefomgeving met een goede lucht- en waterkwaliteit, voorkomen van gezondheidseffecten van veehouderij, stimuleren van gezonde voeding, laagdrempelig speel- en beweegaanbod, inzet op de verleidingsstrategie van de omgeving, een rookvrije generatie, doelgroep-specifieke en praktische educatie, bevorderen van zelfredzaamheid en aandacht voor de medemens. Publieke gezondheid en ruimtelijke inrichting op basis van positieve gezondheid dus! Zorg er ook voor dat iedere burger evenveel kan profiteren van een gezonde woon- en leefomgeving en het voorzieningenaanbod.

Steun voor zorg en kansrijke initiatieven

De provincie zou gemeenten kunnen helpen bij uitvoering van het GALA-akkoord. De eerstelijnszorg kan ondersteuning gebruiken bij bijvoorbeeld het stimuleren van gezondheidsbevordering en welbevinden, digitalisering en eHealth. En ook via doorlopende ondersteuning (in plaats van subsidiepotjes per jaar en per thema) van kansrijke (burger)initiatieven kan veel bereikt worden.

BIJLAGE III

Brabantse milieukwaliteit

De milieukwaliteit in Noord-Brabant staat onder druk

Overall in Brabant is de blootstelling aan fijnstof en stikstofdioxide hoger dan de WHO advieswaarden voor luchtkwaliteit (EEA). Brabanders verliezen gemiddeld bijna een levensjaar door gezondheidseffecten van vervuilde lucht (GGD 2022) en 2 op de 3 inwoners van Brabant is bezorgd over blootstelling aan luchtverontreiniging (Monitor Gezonde Leefomgeving 2022). De ambities om luchtvervuiling tegen te gaan zijn er op zowel Europees als nationaal en regionaal niveau, maar er gebeurt nog te weinig om de luchtkwaliteit te verbeteren en het tempo is te laag (Longfonds, Hartstichting, KWF 2023).

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur luidde dit jaar de alarmbel over de ondermaatse waterkwaliteit in Nederland (Rli 2023). In 2022 overschreed 78% van de oppervlaktewateren de normen voor één of meer verontreinigende stoffen en was bij 91% van de oppervlaktewateren de biologische waterkwaliteit niet in orde, vooral door een te hoge belasting met de meststoffen stikstof en fosfaat (Brabant InZicht). Het Planbureau voor de Leefomgeving noemt de waterkwaliteit (samen met verdroging en stikstofuitstoot) zelfs één van de grootste problemen t.a.v. de omgevingskwaliteit in Nederland (PBL 2022). Een goede kwaliteit van grond- en oppervlaktewater is essentieel om voldoende veilig drink- en zwemwater en een goede natuurkwaliteit te waarborgen.

Wijdverspreid gebruik van milieubelastende stoffen zoals zware metalen, PFAS-verbindingen en gewasbeschermingsmiddelen is één van de oorzaken van aantasting van het bodem- en het watersysteem. Er zijn al veel **chemische stoffen** in omloop en elke 1,4 seconde komt er een nieuwe stof op de markt. Hierdoor zijn er onvoldoende data over gevaarlijke eigenschappen van individuele stoffen en mengsels, verspreidingsroutes, productie, gebruik, emissies en voorkomen in Nederland (RIVM 2022). Het is onduidelijk of beleid om de uitstoot van zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) naar lucht en water te minimaliseren voldoende effectief is (Berenschot & Arcadis 2022). Ook veiligheid t.a.v. bedrijven die werken met gevaarlijke stoffen en transport over water, wegen en spoor is een aandachtspunt. De Onderzoeksradaad voor Veiligheid stelde vast dat voldoende bescherming van gezondheid van omwonenden van industrie niet vanzelfsprekend is (OvV 2023).

De verslechtering van de kwaliteit van de natuur is ook een punt van zorg (CBS 2023), aangezien onze gezondheid mede afhankelijk is van ecosysteemdiensten zoals het zuiveren van water en lucht, het mogelijk maken van voedselproductie, hittedeductie en het tegengaan van klimaatverandering en het beheersen van infectieziekten (WUR 2022, KNAW 2023). De WHO noemt natuur zelfs de grootste bron van gezondheid en welzijn en stelt, evenals vertegenwoordigers uit de internationale wetenschappelijke gemeenschap, dat biodiversiteit het fundament vormt voor voedselzekerheid, -kwaliteit en -variëteit (WHO 2020, Hering et al. 2023). Natuurdoelanalyses lieten eerder dit jaar zien dat de natuur in de Brabantse Natura 2000-gebieden verslechtert door verzuring, vermessing en verdroging (Provincie Noord-Brabant 2023). Natuurherstel blijkt niet eenvoudig en aankoop en inrichting van nieuwe natuurgebieden kost, ook in Brabant, veel meer tijd en geld dan voorzien (PBL 2023). De provincie zou meer werk moeten maken van het opstellen van een gedeeld gebiedsgericht toekomstbeeld voor het Natuurpact, vanuit alle opgaven die in een gebied spelen, samen met het Rijk en betrokkenen gebied (PBL 2023), ook om voor voldoende inbedding van het Natuurnetwerk Brabant (NNB) te zorgen. Door de bezuinigingstaakstelling voor het programma natuur (€ 10 miljoen voor 2024 en vanaf 2025 jaarlijks € 10,4 miljoen) en de prijsstijgingen voor de verwerving en inrichting van gronden, zijn voor een deel van de ambities voor het NNB onvoldoende middelen beschikbaar (Provincie Noord-Brabant 2023). Voor het realiseren van een natuurinclusief gebouwde omgeving kan de provincie een belangrijke rol spelen door gemeenten en bedrijven (projectontwikkelaars, bouwbedrijven, woningcorporaties, parkmanagementorganisaties en bedrijven op bedrijventerreinen) op weg te helpen, bijvoorbeeld door kaders en richtlijnen op te stellen, netwerken op te zetten en te faciliteren, kennis te delen of kennisdeling te stimuleren, betrokkenen te helpen wegwijs te worden in regelgeving en (subsidie)regelingen en het beschikbaar stellen van grond (PBL 2023).

Onder milieukwaliteit valt tot slot ook hinder door geluid, geur en licht. Het omgevingsgeluid neemt toe in Nederland (RIVM 2022). Maar liefst 1 op de 5 Brabanders ondervindt ernstige hinder van geluid en 1 op de 10 van geur (Monitor Gezonde Leefomgeving 2022). Vlieg-, weg-, en treinverkeer zijn de voornaamste (lokale) bronnen van

geluidshinder. Geluidshinder leidt bij 7% van de volwassen Brabanders tot ernstige slaapverstoring. Landbouw- en veeteeltactiviteiten, mest uitrijden en stallen met vee zorgen lokaal voor veel geurhinder ([Gezondheidsmonitor 2020 en 2022](#)).

Knelpunten in vergunningverlening, toezicht en handhaving

In veel provincies vindt de wettelijke actualisering van vergunningen voor activiteiten met impact op waterkwaliteit en -kwantiteit onvoldoende plaats, schiet toezicht en handhaving op dergelijke activiteiten vaak tekort, spreken overheden elkaar zonder effect aan op gebreken bij de ruimtelijke planvorming en geven provincies, waterschappen en gemeenten nog nauwelijks invulling aan hun wettelijke zorgplicht voor de bescherming van drinkwaterbronnen ([Rli 2023](#)).

De Onderzoeksraad voor Veiligheid roept provincies op zich ervan te vergewissen dat ze gebruik maken van alle mogelijkheden binnen het huidige instrumentarium om de gezondheid van omwonenden te beschermen tegen schadelijke **industriële emissie** ([OvV 2023](#)). In de provincie Noord-Brabant staat de uitvoering van taken rond vergunning, toezicht en handhaving onder druk wegens beperkte beschikbaarheid van middelen ([Provincie Noord-Brabant 2023](#)).

Het **ZZS-beleid** wordt als complex en onsamenhangend ervaren en roept discussie op vanwege onduidelijkheden, kosteneffectiviteit en praktische bezwaren. Een van de knelpunten is dat het beleid zich richt op emissies van stoffen waarvan Europees stofbeleid (REACH) import en gebruik veelal toestaat. De vereiste samenwerking tussen verschillende regio's is niet structureel georganiseerd en afhankelijk van individuele initiatieven. Het ontbreekt bevoegde gezagen en bedrijven bovendien aan handvatten om het beleid uit te voeren ([Berenschot & Arcadis 2022](#)).

De Brabantse Milieufederatie vraagt de nieuwe provinciale coalitie om toezicht en handhaving in het **buitengebied** inclusief natuur te versterken ([BMF 2023](#)).

